

De apologie¹ van Aristides²

Originele brontekst in het Grieks.

Zoals het is bewaard gebleven in 'de geschiedenis van Bileam en JOSAPHAT'.

Hoofdstuk 1

Wie is God?

Door de voorzienigheid van God kwam ik in deze wereld, O koning, en toen ik nagedacht had over de hemel en de aarde, de zon en de maan en de rest, was ik verbaasd over hun geordende opstelling. En toen ik zag dat het universum (de Kosmos) en alles wat zich daarin bevindt uit noodzaak in beweging is, begreep ik dat de Motor en Bestuurder³ daarvan God is. Want alles wat beweging veroorzaakt, is sterker dan wat bestuurd wordt.

Ditzelfde Wezen dus, Die in het begin tot stand bracht en nu het universum bestuurt, Hem bevestig ik God te zijn, Die zonder begin en einde is, onsterfelijk en zelfvoorzienend, boven alle passies en zwakheden staande, boven kwaadheid en vergeetachtigheid en onwetendheid en de rest.

Alle dingen bestaan ook door Hem, Hij heeft geen slachtoffers nodig of plengoffers, of iets van de dingen die de zintuigen waarnemen, maar alle mensen hebben Hem nodig.

De apologie van Aristides⁸

Brontekst: Syrische vertaling van het Grieks (met latere toevoegingen van de vertaler)

Hier volgt de verdediging die de filosoof Aristides tegenover keizer Hadrianus inbracht over de aanbidding van God.

(Aan de) almachtige keizer Titus Hadrianus Antonius, eerbiedwaardig en genadig, van Marcianus Aristides, een Atheense filosoof.

Hoofdstuk 1

Wie is God?

Ik, O koning, ben door de genade van God in deze wereld gekomen, en toen ik nagedacht had over de hemelen, de aarde en de zeeën, en keek naar de zon en de rest van de geordende schepping, stond ik verbaasd over de schoonheid van de wereld. En ik begreep dat de wereld met alles erbinnen bewogen wordt door de kracht van iemand anders. Dus begreep ik dat Hij Die hen beweegt God is, Die in hen verborgen is, en versluierd wordt door hen. En het is duidelijk dat dat wat beweging veroorzaakt veel machtiger is dan dat wat verplaatst wordt. Maar opdat ik onderzoek zou doen naar deze zelfde Motor⁹ van alles, over hoe (of waaruit) Hij bestaat, al lijkt het mij dat Hij werkelijk qua natuur onvindbaar is, dan zou ik argumenten hebben over de stabiliteit van Zijn bestuur, alsof ik het volledig zou vatten, ook al is dat een ijdele inspanning van mij. Want het is onmogelijk dat een mens dit volledig bevatten zou. Toch zeg ik over deze Motor van de wereld, dat Hij de God van alles is, Die alle dingen omwille van de mensheid maakte. En dit lijkt mij wel redelijk, dat men diep ontzag voor God zou moeten hebben en de mens niet mag onderdrukken.

Nu zeg ik dat God onverwekt is, niet gemaakt, met een voortdurende Natuur, zonder begin en zonder einde. Onsterfelijk, compleet en onbevattelijk. Nu met te zeggen dat Hij compleet is, betekent dat dat er geen gebrek aan Hem is, dat Hij aan niets behoefte heeft, maar dat alle dingen behoefte aan Hem hebben. En als ik zeg dat Hij 'zonder begin' is, betekent dit dat alles wat een begin heeft ook een eind heeft, en dat wat een eind heeft tot een einde gebracht kan worden. Hij heeft geen Naam, want alles wat een naam heeft is verwant aan dingen die geschapen zijn. Hij heeft geen vorm, laat staan een verband van ledematen, want alles dat dit bezit is verwant aan gemaakte dingen. Hij is ook niet mannelijk of vrouwelijk. De hemelen beperken Hem niet, maar de hemelen en alle dingen, zichtbaar en onzichtbaar, ontvangen hun grenzen van Hem. Hij heeft geen tegenstander, want er bestaat niets sterkers dan Hij. Hij heeft geen toorn of verontwaardiging, want er is niets dat in staat is om tegen Hem op te staan. Onbewustzijn of vergeetachtigheid behoren niet tot Zijn natuur, want Hij is volledige Wijsheid en Begrip, en in Hem bestaat alles wat bestaat. Hij heeft geen slachtoffers of

Hoofdstuk 2

Drie soorten mensen

Zo over God gesproken hebbend, voor zover het voor mij mogelijk was om over Hem te spreken, laten wij vervolgens overgaan tot het menselijk geslacht, zodat wij kunnen zien wie van hen deelheeft aan de waarheid en wie de fout ingaat.

Want voor ons is het duidelijk, O koning, dat er drie klassen mensen in deze wereld zijn. Zij zijn de aanbidders van de goden die bekend zijn onder u, en de Joden, en de Christenen. Verder zijn zij die de vele goden vereren zelf ook in drie klassen verdeeld, namelijk Chaldeeën, Grieken en Egyptenaren. Want zij zijn de gidsen en leermeesters van de overige naties in het dienen van deze goden met vele titels.

Hoofdstuk 3

De Chaldeeën

Laten wij dus bekijken wie van hen deelheeft aan de waarheid en wie de fout in gaat.

plengoffers nodig, zelfs niet iets van wat zichtbaar is. Hij verlangt totaal niets van niemand, maar alle levende wezens hebben Hem nodig.

Hoofdstuk 2

Vier soorten mensen

Nu wij u dus aanschrijven over God, voor zover onze verhandeling in staat is om over Hem te vertellen, laten wij nu tot het menselijke geslacht overgaan, zodat wij weten wie van hen deelheeft aan de waarheid waarvan wij gesproken hebben en wie ervan afgedwaald is.

Want het is duidelijk voor u, O koning, dat er vier soorten mensen in de wereld zijn. Barbaren en Grieken, Joden en Christenen. De Barbaren beschouwen het hoofd van hun religie als afkomstig van Kronos (tijd) en van Rhea (aarde), en de rest van hun goden. De Grieken echter van Helenus, waarvan gezegd wordt dat hij van Zeus afstamt. En vanuit Helenus zijn Aeolus en Xythus geboren. Dan waren er nog anderen die afstamden van Inachus en Phoroneüs, en uiteindelijk van de Egyptische Danaus, en van Kadmos en van Dionysos.

Vervolgens rekenen de Joden Abraham tot het hoofd van hun stamboom. Hij kreeg Isaac vanuit wie Jakob geboren werd. Deze kreeg twaalf zonen en trok weg vanuit Syrië en vestigde zich in Egypte. En door hun wetgever zijn zij het volk van de Hebreeën genoemd, maar uiteindelijk werden zij Joden genoemd.

Vervolgens beschouwen de Christenen Jezus Christus als het begin van hun godsdienst, Die de Zoon van de Allerhoogste God genoemd wordt. En gezegd wordt dat God vanuit de hemel afdaalde en vlees vanuit een Hebreeuwse maagd als bekleding aannam, en dat daar in een mensendochter de Zoon van God woonde. Dit wordt onderwezen in het evangelie dat kortgeleden onder hen gepredikt werd, en ook u kunt de kracht die daarin gelegen is ervaren, als u erin wilt lezen. Deze Jezus werd dus vanuit de stamboom van de Hebreeën geboren, en Hij had twaalf leerlingen om het doel van Zijn vleeswording op tijd te kunnen verwezenlijken. Maar Hijzelf werd door de Joden gespietst, en Hij stierf en werd begraven. En zij zeggen dat Hij na drie dagen opstond en naar de hemel opsteeg. Daarna zijn die twaalf leerlingen rondgetrokken langs alle bekende werelddelen, en zij bleven Zijn grootsheid in alle bescheidenheid en oprechtheid tonen. En zo worden ook degenen die vandaag nog in deze verkondiging geloven Christenen genoemd, zoals welbekend is. Zo zijn er dus vier menselijke 'soorten', Barbaren, Grieken, Joden en Christenen.

Nu is de wind dienstbaar aan God en vuur aan de engelen, maar water aan demonen en aarde aan de mensen.¹⁰

Hoofdstuk 3

De Barbaren

Laten we dus met de Barbaren beginnen, en stapsgewijs zullen wij met de rest van de volken

De Chaldeeën nu, onbekend met God, dwaalden af naar de elementen en begonnen met het meer aanbidden van de schepping dan hun Schepper. En daarvoor creëerden zij bepaalde vormen en beelden die uit als representatie van de hemel en de aarde en de zee. Ook van de zon en de maan en andere oerlichamen of hemellichamen. En die borgen zij samen op in heiligdommen en aanbaden ze, hen 'goden' noemend, al moesten ze die goed bewaken uit angst dat ze door rovers gestolen zouden worden. En zij hadden niet door dat alles dat als bewaker handelt, meer is dan dat wat bewaakt wordt, en dat degene die maakt, groter is dan wat gemaakt wordt. Want als hun goden ongeschikt zijn om op hun eigen veiligheid te letten, hoe moeten zij anderen dan beschermen? De manier waarop de Chaldeeën dus de fout ingaan is groot, afdwalend in het aanbidden van levenloze en waardeloze beelden. En het verbaast mij zeer, O koning, hoe het komt dat hun filosofen niet doorgehad hebben dat de elementen zelf vergankelijk zijn. En als de elementen zelf vergankelijk zijn en aan wetmatigheden onderhevig, hoe kunnen ze dan goden zijn? En als de elementen dan al geen goden zijn, hoe kunnen de beelden die ter ere daarvan gemaakt zijn dan goden zijn?

Hoofdstuk 4

Hemel en aarde zijn Gods schepping

Laten wij vervolgens, O koning, naar de elementen zelf kijken om over hen aan te tonen dat zij geen goden zijn, maar vergankelijk en veranderlijk, gemaakt vanuit wat niet bestond, op het gebod van de waarachtige God, Die Onvernietigbaar en Onveranderlijk en Onzichtbaar is. Toch ziet Hij alle dingen en past de dingen aan en verandert ze zoals Hij wil. Wat moet ik verder nog zeggen over de elementen?

Zij die geloven dat de lucht God is vergissen zich. Want wij zien dat zij oplost en beweegt vanuit noodzaak en is opgestapeld uit vele delen en daarom het universum (de Kosmos) genoemd wordt. Nu is de Kosmos het bouwwerk van een Ontwerper (en wat voor een!), en dat wat opgebouwd is heeft een begin en een eind. En de hemel⁴ met zijn lichtpunten beweegt zich voort uit noodzaak. Want met een vaste cyclus worden de sterren op volgorde gedragen van het ene teken naar het andere teken, en, als sommige onder gaan en andere opkomen, volgen zij hun baan in het bijpassende jaargetijde, om zo zomers en winters te markeren, zoals het aan hen toegewezen is door God. En gehoorzaam aan de onvermijdelijke noodzaak van hun aard, gaan zij de bij hen passende grenzen niet over, onderdeel uitmakend van de

vervolgen, zo zullen wij te weten komen wie van hen de waarheid over God in handen heeft, en wie het bij het verkeerde eind heeft.

De Barbaren dus, voor zover zij God niet begrepen, gingen wat de elementen betreft in de fout en begonnen met het vereren van de geschapen dingen in plaats van hun Schepper.¹¹ En met dit doel maakten zij beelden en sloten die op in heiligdommen, en kijk! Ze aanbidden hen, hen ondertussen zorgvuldig bewakend, anders worden hun goden nog door rovers gestolen. Want de Barbaren hadden niet door dat hetgeen wat als bewaker fungeert, groter is dan wat bewaakt wordt, en dat iedereen die schept, groter is dan wat geschapen is. Als het dus zo is dat hun goden te zwak zijn om in hun eigen veiligheid te voorzien, hoe zouden zij dan voor de veiligheid van mensen kunnen zorgen? De mate waarin de Barbaren de fout in gegaan zijn is dus zeer ernstig, met het aanbidden van doodse beelden die hen niets opleveren. En nu verbaas ik mij ook, O koning, over hun filosofen, hoe ook zij de fout in gegaan zijn en hun goden een naam gegeven hebben die lijkt op de eerbare elementen. Want die wijze mannen hebben niet begrepen dat deze elementen op zich al vergankelijk en oplosbaar zijn. Want als een klein deel van een element al opgelost of vernietigd kan worden, dan kan ook het geheel opgelost en vernietigd worden. Als de elementen op zich dus opgelost en vernietigd, of gedwongen aan wat harder is dan henzelf, kunnen zijn, dan zijn ze van nature geen goden. Hoe kunnen zij dat wat ter ere van hen naar hun beeld gemaakt is dan goden noemen? Het is dus een geweldige fout die hun bedenkers (filosofen) op hun volgelingen overgebracht hebben.

Hoofdstuk 4

De aarde, Gods schepping

Laten we ons nu dan op de elementen zelf richten, O koning, zodat we over hen kunnen laten zien dat ze geen goden zijn, maar iets dat geschapen is, vergankelijk en veranderlijk, waar de mens ook op lijkt.¹² Terwijl God onvergankelijk en onveranderlijk is, en onzichtbaar, terwijl Hij toch echt ziet, en overheerst en alle dingen transformeert.

Zij die dus denken dat de aarde God is, die slaan de plank al mis, omdat zij bewerkt en beplant en ontgonnen wordt. En omdat het de vervuiling van de ontlasting van mensen en dieren en vee ontvangt, en soms onvruchtbaar wordt, want als zij tot de grond toe wordt afgebrand is zij van leven verstoken, omdat niets vanuit een aardewerken kruik ontkiemt. En daarbij, als er water aan toegevoegd wordt, dan wordt dat samen met haar opbrengst opgelost. En kijk! Zij wordt door mensen en dieren met voeten getreden en ontvangt het bloed van de vermoordden. Ook wordt zij open gegraven en met de doden gevuld, zo wordt zij een graf voor de lijken. Het is toch onmogelijk dat een lichaam dat heilig en waardig en gezegend en onsterfelijk is, iets van dit alles zou toelaten? En zo lijkt het ons dat de aarde geen god is maar een schepping van God.

hemelse ordening. Zo is het duidelijk dat de hemel geen god is maar eerder een werk van God.

Ook zij die geloofd hebben dat de aarde een godin is hebben zich vergist. Want wij zien dat zij beschamend door de mens geëxploiteerd en overheerst⁵ wordt. Zij wordt geploegd en gekneet zonder er rekening mee te houden. Want als zij met vuur wordt verbrand, dan raakt zij verstoken van leven, want vanuit as (alleen) zal niets groeien. Maar als er een hoeveelheid regen op valt, dan lost het op, zowel zijzelf als haar opbrengst. Verder wordt het onder de voet van mensen en andere schepsels getreden en wordt zij gekleurd door het bloed van de vermoorden. Zij wordt open gegraven en met dode lichamen gevuld en wordt zo een graf voor de lijken. Dit alles in ogenschouw nemend is het ontoelaatbaar om te zeggen dat de aarde een godin is, het is eerder een werk van God, om door de mensen gebruikt te worden.

Hoofdstuk 5

Water, vuur en wind ook Gods schepping

Ook zij die geloofden dat water een god is hebben zich vergist. Want ook dat is gemaakt om door de mensen gebruikt te worden en wordt door hen beheerst. Het wordt verontreinigd en gedood en ondergaat verandering tijdens het koken en maken van verf. Het stolt door de vorst en wordt met bloed verontreinigd en wordt ingezet voor het wassen van alles wat vuil is. Daarom is het onmogelijk dat water een god zou zijn, maar het is het werk van God.

Ook zij die geloven dat vuur een god is vergissen zich. Want vuur werd gemaakt om door de mensen gebruikt te worden. Zij wordt door hen onder controle gehouden, rondgedragen wordend van de ene naar de andere plaats om te koken en allerlei vlees te braden, zelfs voor het (verbranden van) dode lichamen. Daarbij wordt het op vele manieren gedoofd, uitgedoofd onder invloed van de mens. Zo is het dus ontoelaatbaar dat vuur een god is, maar het is een werk van God.

Zij die denken dat het blazen van de wind een god is hebben het ook fout. Want het is duidelijk dat zij overheerst wordt door een ander. En omwille van de mens is zij ontworpen voor de verplaatsing van schepen en het verplaatsen van graan en de andere menselijke behoeften. Zij komt ook op en neemt weer af op het aangeven door God,⁶ waardoor geconcludeerd kan worden dat het blazen van de winden geen godin is maar slechts een werk van God.

Hoofdstuk 5

Water, vuur en wind ook Gods schepping

En precies zo zijn degenen die over water gedacht hebben dat dit God is in de fout gegaan. Want water werd voor de mens gemaakt om te gebruiken en is in vele opzichten onderworpen aan hem. Want het wordt veranderd en neemt vervuiling op, het sterft af en verliest haar natuur als het gekookt wordt in veel samenstellingen. Het neemt niet eigen kleuren aan en wordt daarbij nog hard door de kou en gemixt en vermengd met de ontlasting van mensen en dieren en met het bloed van de vermoorden. En het wordt gedwongen door werklui, dor het graven van kanalen, om tegen haar eigen wil in te stromen en geleid te worden, om uit te komen in tuinen en op andere plaatsen, met als doel dat het verzameld wordt en stroomt als een middel voor de vruchtbaarheid van de mens. Zodat zij ook alles wat onzuiver is weg mag wassen en de dienst vervult die de mens ervan verlangt. Daarom is het onmogelijk dat de wateren een god zouden zijn, want zij zijn een werk van God en onderdeel van de wereld.

Op gelijke voet vergissen zij die geloven dat vuur een god is zich niet maar een klein beetje. Want ook dat werd geschapen voor de dienst aan mensen, en het is op vele manieren aan hem onderworpen. Bij de bereiding van vlees en als middel om metaal te gieten, en ook voor andere doeleinden waar uwe majesteit zich bewust van is. Tegelijkertijd wordt het op vele manieren geblust en gedoofd.

En ook zij die van de stormachtige wind gedacht hebben dat dit God is, ook zij hebben het mis. En voor ons is het duidelijk dat deze winden aan elkaar onderworpen zijn, omdat hun kracht soms toeneemt en soms afneemt, passend bij de opdracht van Hem Die hen beveelt. Omdat zij omwille van de mens door God geschapen zijn, zodat zij wat bomen en vruchten en zaden nodig hebben zouden volbrengen, en dat zij schepen over zee zouden vervoeren. De schepen die de mens hun noodzakelijke dingen bezorgen, van een plek waar ze gevonden worden naar een plek waar ze niet te vinden zijn. Zo besturen zij de verschillende kwadranten van de aarde. En wat haarzelf betreft,

Hoofdstuk 6

Zon, maan en sterren, ook Gods schepping

Zij die de zon als god beschouwen gaan ook de fout in. Want wij zien dat zij uit noodzaak beweegt en de cyclus doorloopt van het ene herkenningspunt tot het andere. Zij daalt en komt op om warmte aan de planten en tedere scheuten te geven, voor de mens te gebruiken. Verder zijn haar onderdelen gelijk aan de overige sterren en is zij veel kleiner dan de lucht. Zij lijdt aan de verduistering van haar aanblik en is niet aan haar eigen wetten onderworpen. Zo kan geconcludeerd worden dat de zon geen god is, maar slechts een werk van God.

Zij die geloven dat de maan een god is vergissen zich ook, want wij zien dat zij zich uit noodzaak voortbeweegt en opkomt en verdwijnt van het ene uitgangspunt naar het andere. Ten voordele van de mens opkomend en ondergaand. En zij is minder dan de zon en neemt toe en weer af en heeft verduisteringen, waarmee geconcludeerd kan worden dat zij geen godin is maar een werk van God.

Hoofdstuk 7

Ook de mens slechts een schepsel van God

Zij die geloven dat de mens een god is vergissen zich eveneens. Want wij zien dat hij zich uit noodzaak voortbeweegt. Hij is gemaakt om op te groeien en wordt oud, al wil hij dat niet. En op het ene moment is hij blij en op het andere bedroeft, als hij geen eten heeft en drinken of kleren. Wij zien ook dat hij onderworpen is aan woede en jalousie en begeerten en verandering van doel en vele zwakheden heeft. Door middel van de elementen en dieren wordt hij ook op vele manieren vernietigd, en door de altijd overvallende dood. Dus kan niet toegegeven worden dat de mens een god is, maar slechts een werk van God. De fout die de Chaldeeën begingen is dus groot, dwalend achter hun eigen verlangens aan. Want zij vereren de vergankelijke elementen en levenloze beelden en hebben niet door dat zijzelf deze dingen tot god maken.

het ene moment neemt zij toe en het andere moment neemt zij af. Op de ene plaats brengt zij hulp en op de andere plaats zorgt zij voor een ramp op aangeven van Hem Die haar bestuurt. En ook de mensheid is met beproefde middelen in staat om haar te beperken en in toom te houden (o.a. met zeilen) met als doel dat zij de dienst bewijst die zij van haar verlangen. En uit zichzelf heeft zij geheel geen gezag. En daarom is het onmogelijk dat de winden goden genoemd zouden worden, maar veeleer iets dat door God is gemaakt.

Hoofdstuk 6

Zon, maan en sterren, ook Gods schepping

Ook zij die over de zon gedacht hebben dat deze God is hebben zich vergist. Want kijk! Wij zien haar, dat zij zich door de noodzaak van iets anders beweegt en draait en haar loop verloopt. Zo gaat zij stapsgewijs, opkomend en afdalend, elke dag, met als doel dat zij de scheuten en planten en struiken zou verwarmen, en de lucht voortstuwt, vermengd met allerlei kruiden die zich op aarde bevinden. En wat de (tijds)verhoudingen betreft is de zon een onderdeel van de overige sterren die hun loop volgen. En al is zij een van natuur, toch is zij vermengd met vele onderdelen, allemaal ten voordele van wat de mens nodig heeft. En dat niet volgens haar eigen wil, maar volgens de wil van Hem Die haar bestuurt. En daarom is het onmogelijk dat de zon een god zou zijn, behalve het werk van God, en de maan en de sterren net zo.

Hoofdstuk 7

Ook de mens is geschapen uit de elementen

En dan zij die over de mensen van vroeger gedacht hebben dat sommige van hen goden waren, die gaan wel heel erg de fout in. Waarvan u, zelfs u, O koning, u bewust bent dat de mens uit de vier elementen bestaat, en uit ziel en geest, en daarom wordt zelfs hij wereld (kosmos) genoemd, en zonder een van deze onderdelen bestaat hij niet. Hij heeft een begin en een einde, wordt geboren en lijdt ook aan vergankelijkheid. Maar God, zoals ik gezegd heb, heeft niets van dit alles van nature, maar is Ongeschapen en Onvergankelijk. En daarom is het niet mogelijk dat wij de mens opstellen alsof hij de natuur van God zou hebben. De mens die, op het moment dat hij naar vreugde zoekt, door verdriet overvallen wordt, en als hij wil lachen, het huilen overkomt. Die wraakzuchtig en hebzuchtig en jaloers is, en met nog meer gebreken erbij. En op vele manieren wordt hij door de elementen vernietigd, om nog maar te zwijgen over de dieren.

En daarom, O koning, zijn wij verplicht om de fouten van de Barbaren te herkennen, zodat hiermee, omdat zij geen sporen van de ware God gevonden hebben, zij de waarheid over het hoofd hebben gezien, en het verlangen van hun fantasie zijn nagelopen, de vergankelijke elementen en levenloze beelden dienend, en vanwege hun vergissen hebben zij niet door wat de ware God is.

Hoofdstuk 8

De dwaasheid van de Grieken en hun goden

Laten we nu doorgaan met de Grieken, om te zien of zij enig inzicht in God hebben.

De Grieken blijken werkelijk nog meer misleid te zijn dan de Chaldeeën, al noemen zij zichzelf wijs. Door te beweren dat vele goden tot bestaan gekomen zijn, sommige ervan mannelijk, sommige vrouwelijk, zijn het ervaren meesters in elke passie en elke uitvoerbare dwaasheid. [Want de Grieken zelf presenteerden ze als overspelers en moordenaars, haatdragend en jaloers en gepassioneerd, moordenaars van vaders en broers, dieven en rovers, kreupel en mank, uitvoerders van magie, en slachtoffers van razernij. Sommige van hen stierven, naar zij zeggen, en sommige werden door bliksems getroffen, ze werden slaven van mensen en werden vluchtelingen. Ze rouwden en huilden en veranderden zichzelf in dieren omwille van schandelijke bedoelingen.]⁷ Daarom zijn het belachelijke, en absurde en goddeloze verhalen die de Grieken geïntroduceerd hebben, O koning, de naam van goden gevend aan hen die geen goden zijn, om hun onheilige behoeften te bevredigen. Zo konden zij, ze als boegbeeld van misdaad gebruikend, overspel plegen en roven en moorden en andere schokkende daden uitvoeren. Want als hun goden zulke daden bedreven, waarom zouden zij ze dan ook niet doen? Zo komt het dat door deze misleidende praktijken het de mensheid ten deel is gevallen dat er regelmatig oorlogen en slachtpartijen en bittere gevangenschappen gekomen zijn.

Hoofdstuk 8

De dwaasheid van de Grieken en hun goden

Laten wij ons nu keren tot de Grieken zodat wij kunnen leren welke mening zij er over de ware God op nahouden.

De Grieken dus, omdat zij verstandiger zijn dan de Barbaren, zijn nog veel meer de fout ingegaan dan de Barbaren, omdat ze vele gemaakte goden geïntroduceerd hebben. En sommige van hen hebben zij als man, en sommige als vrouw voor doen komen. En dat wel op zo'n manier dat sommige van hun goden overspelers bevonden werden, en moordenaars, en bedriegers, en jaloers, en wraakzuchtig en gepassioneerd en vadermoordenaar, en dieven en rovers. En van sommige zeggen zij dat ze kreupel en mank waren, sommige waren tovenaars en anderen werden werkelijk waanzinnig. Sommigen bespeelden de luit, en sommige werden aan het zwerven in de heuvels overgegeven. Sommige stierven zelfs terwijl anderen door de bliksem doodgeslagen werden. Weer anderen werden zelfs dienstbaar aan mensen gemaakt en sommige sloegen op de vlucht. Er werden er door mensen ontvoert, en werkelijk anderen werden beweend en betreurd door mensen. Van sommige zeggen zij dat zij naar het dodenrijk zijn afgedaald. Sommigen werden ook ernstig verwond, en sommige veranderden zich in de vorm van een dier om het geslacht van sterfelijke vrouwen te verleiden. Sommigen verontreinigden zichzelf door gemeenschap met mannen. Van sommige zeggen zij dat zij met hun moeders en zussen en dochters getrouwd waren. En van hun goden zeggen zij dat zij overspel pleegden met de dochters van de mensen, en daarvanuit werd een bepaalde soort geboren die ook sterfelijk was. Ze zeggen ook dat sommige van de vrouwen het niet eens waren over wat schoonheid is, en voor mannen op de rechterstoel verschenen. Zo hebben de Grieken vuiligheid naar voren geschoven, O koning, en waanzin, en dwaasheid over hun goden en over zichzelf, met dat zij hen die zo'n aard hebben goden genoemd hebben, wat geen goden zijn. En zo wordt de mensheid aangespoord tot het plegen van overspel en ontucht, om te stelen en om alles wat gehaat en verafschuwd wordt te doen. Want als zij die hun goden genoemd worden al de hiervoor beschreven dingen in praktijk brachten, hoeveel te meer zouden de mensen ze dan niet praktiseren, mensen die geloven dat hun goden ze zelf praktiseerden. En passend bij de valsheid van deze vergissing, hebben zij overheersende oorlogen tegen de mensheid gevoerd, en grote hongersnoden (veroorzaakt), met bittere gevangenschap en volledige wanhoop. En kijk! Alleen hierom is het dat zij geleden hebben en dat al deze dingen hen overkomen zijn. En terwijl zij deze dingen ondergingen, kwam het niet in hun gedachten op dat deze dingen hen vanwege hun misvattingen overkwamen.

Hoofdstuk 9

De laagwaardige hoofdgoden van de Grieken

Maar daarbij moeten wij eraan denken als wij hun goden individueel zullen bespreken, dat u zult zien hoe absurd die zijn.

Bijvoorbeeld hoe Chronos (tijd) door hen naar voren geschoven wordt als een god boven allen, en zij offeren hun eigen kinderen aan hem. En hij kreeg vele zonen via Rhea, en verslond zijn eigen nageslacht in zijn waanzin. En zij zeggen dat Zeus hem castrerde en zijn lid in de zee wierp, waardoor Aphrodite zoals gezegd verwekt zou zijn. Als Zeus zijn eigen vader dan vastgebonden heeft, werpt hij hem in de Tartaros (hel). Ziet u welk een vergissing en brutaliteit zij innemen tegen hun eigen (hoofd)god? Is het dan mogelijk dat een god geboeid en verminkt zou worden? Welk een waanzin! Wie zou dat ooit zonder spot durven beweren?

Daarna wordt Zeus geïntroduceerd, en zij zeggen dat hij de koning van hun goden is. Ook dat hij zichzelf in dieren veranderde om sterfelijke vrouwen te onteren. Want zij beweren dat hij zich in een stier veranderde voor Europa, en in goud voor Diana, of in een zwaan voor Leda, en in een satyr (geitenbok) voor Antiope, of in een bolbliksem voor Semele. Zo zijn er via hen vele kinderen gekomen, Dionysos en Zethus, en Amphion en Heracles, en Apollo en Artemis, en Perseüs, Castor en Helena, en Polydeukes en Minos en Rhadamanthys en Sarpedon en de negen dochters die zij de Muze noemen. Dan brengen zij ook beweringen over de zaak Ganymedes naar voren.

En zo is het gebeurd, O koning, dat de mensheid al dit soort dingen geïmiteerd heeft en overspelige mannen en wellustige vrouwen geworden zijn. Om daders van vreselijke misdaden te worden, vanwege het imiteren van hun god. Maar hoe zou het mogelijk zijn dat een god een overspeler, of een obscene persoon of vadermoordenaar zou zijn?

Hoofdstuk 9

De laagwaardige hoofdgoden van de Grieken

Laten wij nu overgaan tot de geschiedenis van hun goden, zodat wij precies bewijs kunnen leveren over alle dingen die hiervoor gezegd zijn.

Als eerste brengen de Grieken Chronos als een god naar voren, waar Chiun (Saturnus) mee bedoeld wordt. En de aanbidders van deze godheid offeren hun kinderen aan hem, en ter ere van hem verbranden zij sommige van hen levend. En zij zeggen dat hij Rhea als een van zijn vrouwen voor zich nam en vele kinderen via haar verwekte. Via haar verwekte hij ook Dios, die Zeus wordt genoemd. En uiteindelijk werd hij (Chronos) gek, en uit angst voor een orakel dat hem bekend was gemaakt, begon hij met het opeten van zijn zonen. En Zeus werd van hem weggehaald, zonder dat hij het wist. En uiteindelijk bond Zeus hem vast, en ontmande hem en wierp dat in de zee. En zo, beweren zij in het fabel, werd Aphrodite verwekt, die Astarte genoemd wordt. Toen heeft hij (Zeus) Chronos gebonden in de duisternis geworpen. Groot is dus de fout en de minachting die de Grieken in acht genomen hebben over het hoofd van hun goden, met dat zij dit alles over hem gezegd hebben, O koning. Het is onmogelijk dat een god gebonden of verminkt zou worden, en als dat anders zou zijn, dan is hij werkelijk armzalig.

Dus na Kronos schuiven zij een andere god naar voren, Zeus, en van hem zeggen zij dat hij de soevereiniteit overnam en koning over alle goden werd. Van hem zeggen zij dat hij zichzelf in een beest en andere vormen veranderde om sterfelijke vrouwen te verleiden, en kinderen voor zichzelf via hen op te voeden. Zij zeggen dat hij zichzelf op een keer in een stier veranderde, vanwege liefde voor Europa en Pasiphaë. En opnieuw veranderde hij zichzelf in goud uit liefde voor Diana, en in een zwaan uit liefde voor Leda, en in een man uit liefde voor Anthiope, en in bliksem uit liefde voor Luna, en zo verwekte hij vele kinderen via hen. Want via Anthiope zeggen zij dat hij Zethus en Amphion verwekte, en via Luna Dionysos, Hercules via Alkmene, Apollo en Artemis via Leto, Perseus via Danae en Castor, Polydeuces, met Helene en Paludus via Leda en hij kreeg nog negen dochters bij Mnemosyne, die hij tot de Muzen vormde, en Minos en Rhadamanthos en Sarpedon via Europa. Uiteindelijk veranderde hij zichzelf in de vorm van een adelaar vanwege de lust naar Ganydemos (Ganymede), de herder.

Op basis van deze verhalen, O koning, is er veel kwaad onder de mensen gerezen, die tot op deze dag hun goden nadoen, die overspel plegen en zichzelf verontreinigen met hun moeders en hun zussen, door bij mannen te liggen, en sommige doen zo 'stoer' dat zij zelfs hun ouders vermoorden. Want als hij waarvan gezegd wordt dat hij het hoofd en de koning van hun goden is deze dingen doet, hoeveel temeer zouden zijn aanbidders hem dan niet nadoen? Dus groots is de dwaasheid die de Grieken naar voren geschoven hebben in hun verhaal over hem. Want het is onmogelijk dat een god overspel en ontucht zou plegen, of tot mannen voor gemeenschap zou

Hoofdstuk 10

Meer zogenaamde Griekse goden

Samen met hem brengen zij ook ene Hephaistos (Vulcanus) naar voren als een god, van hem zeggen zij dat hij verlamd is en een hamer en tang gebruikt, werkend als een smid voor zijn levensonderhoud. Gaat het dan zo slecht met hem? Het kan toch niet waar zijn dat een god kreupel zou zijn, en daarbij afhankelijk van de mensheid?

Ook Hermes brengen zij als een god naar voren, hem als wellustig voorstellend, en een dief, en hebzuchtig en een magiër (en verminkt), en een vertolker van talen. Maar er kan niet mee ingestemd worden dat zo iemand een god is.

Zij brengen ook Asklepios in, als een god die een dokter is die medicijnen en smeersels en gips zou maken ten bate van de levenden, want het was slecht met hem gesteld. En daarna werd hij vermoord, zeggen ze, met een bolbliksem door Zeus vanwege Tyandareos, de zoon van Lacedaimon, en zo werd hij gedood. En als Asklepios ondanks zijn goddelijkheid zichzelf niet helpen kon toen hij door de bliksem werd getroffen, hoe komt hij dan aan het redden van anderen toe?

Ook Ares wordt als god voorgesteld, gek op strijd en gedreven door jalousie, ook een liefhebber van dieren en dit soort zaken. En toen hij uiteindelijk Aphrodite ontteerde, werd hij door het kind Eros vastgebonden en door Hephaistos. Hoe kon hij dan een god zijn als hij aan lust onderworpen was, en een strijder, gevangene en overspeler was?

Zij beweren ook dat Dionysos een god is die nachtelijke braspertijen houdt en dronkenschap promoot. Hij sleept de vrouwen van zijn naaste mee, gaat als een dolle tekeer en slaat dan op de vlucht. En uiteindelijk werd hij door de Titanen gedood. Als Dionysos zichzelf dus niet kon redden toen hij gedood werd, en daarbij gek bleek te zijn, en dronken van wijn, en een voortvluchtige, hoe zou hij dan een god zijn?

Zij beweren ook dat Herakles dronken en gek werd en de kelen van zijn eigen kinderen doorsneed, daarna werd hij door vuur verteerd en stierf aldus. Hoe zou hij dan een god kunnen zijn, wie dronken was, kinderen vermoordde en ten dode toe verbrandde? Of hoe komt hij anderen te hulp als hij zichzelf niet helpen kan?

naderen, of zijn ouders zou doden. Anders gezegd is hij veel erger dan een vernietigende demon.

Hoofdstuk 10

Meer zogenaamde Griekse goden

Daarna schuiven zij Hephaistos (Vulcanus) als een andere god naar voren. En van hem zeggen zij dat hij verlamd is, met een pet op zijn hoofd, met vuurtongen die hij in zijn handen houdt, en een hamer. En hij voert het beroep van smid uit zodat hij daarmee in zijn levensbehoeften kan voorzien. Is deze god dan zo in nood? Het kan toch niet zo zijn dat een god behoeftig of verlamd is, anders is hij wel erg waardeloos.

En dan introduceren ze weer een andere god die Hermes heet. Van hem zeggen zij dat hij een dief is, van gierigheid houdt en gek is op winst. Ook een magiër en verminkt en een atleet en een vertolker van taal. Maar het is onmogelijk dat een god een magiër of gierig zou zijn, of verminkt, of smacht naar wat niet van hem is, of atleet is. En als dat wel zo zou zijn, dan is dat nergens goed voor.

En na hem brengen zij een andere god in, Asklepios. Van hem zeggen zij dat hij een dokter is en medicijnen maakt en gips om de noodzakelijkheden voor dit levensonderhoud te maken. Heeft deze god dan iets nodig? En uiteindelijk werd hij via Dios door de bliksem getroffen vanwege Tyandareos uit Lacedaemon (Sparta), en zo stierf hij. Als Asklepios dus een god zou zijn, en als hij zichzelf niet kon redden toen hij door de bliksem getroffen werd, hoe is hij dan in staat om anderen te helpen? Want dat iemand met een goddelijke natuur ergens behoefte aan zou hebben of door de bliksem vernietigd zou moeten worden, dat is onmogelijk.

En daarna schuiven zij weer een ander als god naar voren. En zij noemen hem Ares. Van hem zeggen zij dat hij een strijder is, en jaloers, en schapen begeert, en dingen die niet van hem zijn. Met behulp van zijn wapens haalt hij zijn buit binnen. En zij zeggen dat hij uiteindelijk overspel pleegde met Aphrodite, en gevangengenomen werd door de kleine jongen Eros en door Hephaistos, de man van Aphrodite. Maar het is toch onmogelijk dat een god een strijder zou zijn of gebonden of een overspeler?

En dan zeggen zij ook nog van Dionysos dat hij warempel een god is! Die nachtelijke feestjes organiseert en dronkenschap leert, die vrouwen die niet van hem zijn meeneemt. En uiteindelijk zeggen ze van hem dat hij gek werd en zijn dienaressen ontsloeg en de woestijn in vluchtte. Tijdens zijn gekte at hij slangen. Op het einde werd hij door Titanos gedood. Als Dionysos dus een god zou zijn, en hij zichzelf niet kon helpen toen hij gedood werd, hoe zou het dan mogelijk zijn dat hij anderen zou helpen?

Zij komen ook aan met Herakles, en van hem zeggen zij dat hij een god is, een hater van wat hatelijk is, een tiran, een strijder en een vernietiger van plagen. Van hem zeggen zij ook dat hij uiteindelijk gek werd en zijn eigen kinderen vermoordde, zichzelf in het vuur wierp en stierf. Als Herakles dan een god is, en

Hoofdstuk 11

Zwakke Griekse goden en godinnen die de mensen vernederen

Ook Apollo presenteren ze als een jaloerse god, en daarbij als een meester met boog en (pijl)koker. Soms ook van de lier en de fluit en waarzeggend naar mensen voor geld. Kan het dan nog erger met hem gesteld zijn? Het kan toch niet waar zijn dat een god iets nodig heeft, of jaloers is, of een minstreel met een harp is?

Artemis stellen ze voor als zijn zus, zij is (ook) een jager en heeft pijl en boog. Zij zwerft alleen rond door de heuvels met haar honden, op jacht naar het hert of wilde zwijn. Hoe zou zo'n vrouw dan, die op jacht is met haar honden, een goddelijk wezen zijn?

Zij beweren zelfs dat Aphrodite zelf een godin zou zijn, die overspelig is. Want op het ene moment heeft zij Ares als haar minnaar, en op een ander moment Anchises, en opnieuw Adonis om wiens dood zij ook nog eens rouwt, uit verlangen naar haar minnaar. Zij zeggen dat zij zelfs in het dodenrijk afdaalde om Adonis terug te halen van Persephone. Zag u ooit, O koning, een grotere dwaasheid dan deze, om iemand die overspelig en overmant door huilen en rouwklachten is als een godin naar voren te schuiven? En zij presenteren Adonis als god van de jacht, die gewelddadig aan zijn eind kwam, verwond door een wild zwijn en zonder macht om zichzelf uit deze nood te redden. Hoe zou iemand die overspelig, een jager en sterfelijk is dan op enige manier zorg kunnen dragen voor de mensheid?

Dit alles en veel meer vergelijkbaars, met zelfs nog veel schandaliger en aanstootgeverder details, hebben de Grieken verteld, O koning, over hun goden. Details waarvan het niet past om ze te noemen of om er een moment over na te denken. En dus heeft de mensheid, de impulsen van hun goden volgend, allerlei wetteloosheid, wreedheid en goddeloosheid in praktijk gebracht. Met hun wetteloze daden zowel de aarde als de lucht verontreinigend.

in al deze rampen zichzelf niet kon redden, hoe zouden anderen dan hulp van hem kunnen vragen? Want het is onmogelijk dat een god gek zou zijn, of dronken, of een kindermoordenaar, of verteerd door vuur.

Hoofdstuk 11

Zwakke Griekse goden en godinnen die de mensen vernederen

En na hem introduceren zij een andere god die zij Apollo noemen. En van hem zeggen zij dat hij jaloers en wispelturig is. Soms houdt hij een boog en een pijlkoker vast, en soms een gitaar en een plectrum. Hij geeft ook orakels aan mensen, met als doel dat hij door hen wordt betaald. Heeft deze god dan een beloning nodig? Zo is het schandelijk dat dit soort zaken in een god worden aangetroffen.

Na hem brengen zij Artemis als godin naar voren, de zus van Apollos. Van haar zeggen zij dat zij een jager was. Ook zij droeg een boog en pijlen en trok aan het hoofd van honden door de bergen, of op jacht naar herten, of op wilde zwijnenjacht. Maar het is toch schandalig dat een maagd er in haar eentje op uittrekt door de bergen op jacht naar dieren? En daarom is het niet mogelijk dat Artemis een godin zou zijn.

Ook zeggen zij van Aphrodite dat zij warempel een godin is. En op gezette tijden woont ze bij hun goden, maar op andere momenten is zij de buurvrouw van mensen. Ooit had zij Ares als vrijer, en ook Adonis, die hetzelfde is als Tammuz.¹³ En soms was Aphrodite ook aan het rouwen en huilen om de dood van Tammuz. En zij zeggen dat zij in het dodenrijk afdaalde om adonis van Persephone te redden, die de dochter van de dood (Sheol of Hades) is. Als Aphrodite dus een godin is die haar vrijer bij zijn dood niet kon helpen, hoe zou zij anderen dan kunnen helpen? En dit is iets waar onmogelijk naar geluisterd kan (blijven) worden, dat de goddelijke natuur via rouwen en huilen en overspel zou komen.

En ook van Tammuz zeggen zij dat hij een god is, en hij is ook nog eens een jager en een overspeler! Van hem zeggen zij dat hij gedood werd door een klap van een wild zwijn en niet in staat was om zichzelf te helpen. Hoe kan hij dan zorgdragen voor het menselijke geslacht? En het is onmogelijk dat een god een overspeler of jager zou zijn, of dat hij door geweld ter dood gebracht zou zijn.

En dan zeggen ze warempel ook nog dat Rhea de moeder van hun goden is. Ook zeggen zij dat zij eens een vrijer had, Atys, en dat zij het gewoon was verzet te zijn op verdorven mannen. En uiteindelijk hield zij een klaagzang en rouwde zij over haar vrijer Atys. Als de moeder van hun goden niet in staat was om haar vrijer te helpen en hem van de dood te redden, hoe kan zij anderen dan helpen? Het is toch schandalig dat een godin zou rouwen en huilen en verzet zou zijn op verdorven mannen,

Verder brengen zij Kore in, van haar zeggen zij dat zij een godin was die meegenomen werd door Pluto en niet in staat was om haarzelf te helpen, hoe kan zij

Hoofdstuk 12

De goden van de Egyptenaren

Nu zijn de Egyptenaren, nog dwazer en verstandelozer dan degenen (hiervoor), nog verder afgedwaald dan alle naties. Want zij waren niet tevreden met de te aanbidden objecten van de Chaldeeën en de Grieken. Maar aanvullend daarop brachten zij ook gewelddadige schepsels als goden naar voren. Zowel land- als waterdieren, en planten en kruiden. En zij hebben zich met veel laagwaardigere dwaasheid en brutotheid verontreinigd dan alle naties op aarde.

Want van oorsprong aanbaden zij Isis, die Osiris als broer en man had. Hij werd door zijn eigen broer Typhon vermoord en daarom vluchtte Isis met haar zoon Horus naar Byblos in Syrië, huilend om Osiris met bittere tranen, tot Horus opgegroeid was en Typhon vermoordde. Zo was Isis dus niet in staat om haar eigen broer en man te helpen, en was ook Osiris niet in staat om zichzelf te beschermen toen hij gedood werd door Typhon. Ook Typhon, de moordenaar van zijn broer, had geen mogelijkheid om zichzelf van de dood te redden toen hij door middel van Isis en Horus omkwam.

En hoewel ze aan het licht kwamen met hun ware karakter en dit soort ongelukken, werd nog van hen geloofd dat zij echte goden zijn door die eenvoudige Egyptenaren die geen genoeg namen met deze of gene goden van de andere naties, en ze brachten ook nog eens gewelddadige schepsels naar voren als goden. Want sommige aanbaden de schapen, en sommige de geit. Een andere stam (aanbad) de stier en het varken. Weer anderen de raaf en de havik, of de aasgier en de arend. Weer anderen de krokodil en anderen de kat of de hond. Ook de wolf en de aap en de draak en de adder. Nog anderen de ui en de knoflook en dorens en andere geschapen zaken.

En die arme schepselen begrijpen hier allemaal niets van, omdat ze volledig machteloos zijn. Want al zien zij hun goden door mensen van andere stammen gegeten worden, verbrandt als offergaven of geslacht als slachtoffers of weggrottend tot stof, dan nog hebben ze niet door dat het geen goden zijn.

anderen dan helpen? Want een godin die ontvoerd wordt is ontzettend zwak.

Dus al deze zaken, O koning, hebben de Grieken over hun goden voor het voetlicht gebracht, verzonnen en over hen verteld. Daardoor hebben alle mensen van de gelegenheid gebruik gemaakt om allerlei slechte en verontreinigende dingen te doen, en zo is de hele aarde beschadigd.

Hoofdstuk 12

De goden van de Egyptenaren

Nu zijn de Egyptenaren meer dan alle mensen de fout in gegaan, want zij zijn slechter en onwetender dan alle volken op aarde. Want de aanbidding van de Barbaren en Grieken was niet genoeg voor hen, maar zij introduceerden ook nog de aard van de beesten, en zeiden daarover dat het goden waren. Ook van het kruipend gedierte dat op het droge land en in het water gevonden wordt. Ook van de planten en kruiden hebben zij gezegd dat sommige ervan goden zijn. En zij zijn beschadigd door elk soort waanzin en vervuiling, meer dan elk volk dat op aarde is.

Want van oudsher hebben zij Isis aanbeden, en zij zeggen dat zij een godin is die haar broer Osiris als man heeft. En toen Osiris door zijn broer Typhon gedood was, vluchtte Isis met haar zoon Horus naar Byblos in Syrië, en daar bleef ze een bepaalde tijd tot haar zoon volwassen was. En hij ging met zijn oom Typhon de strijd aan en doodde hem. En toen keerde Isis terug en trok met haar zoon Horus rond op zoek naar het dode lichaam van haar heer Osiris, bitter rouwend om zijn dood. Als Isis dus een godin zou zijn en haar broer en heer Osiris niet kon helpen, hoe kan ze een ander dan wel helpen? Maar het is onmogelijk dat een goddelijk wezen bang zou zijn en, op zoek naar veiligheid, op de vlucht slaat, of zou rouwen en huilen, en anders is het erg armzalig.

Maar ook van Osiris zeggen zij dat hij een god is, een dienstbare nog wel, terwijl hij door Typhon gedood werd en zichzelf niet kon helpen, en het is duidelijk dat dit niet over goddelijkheid gezegd kan worden. Verder zeggen zij ook over zijn broer Typhon dat hij een god is, die zijn broer vermoordde en door de zoon van zijn broer en bruid vermoord werd, zonder zichzelf te kunnen helpen. En hoe kan iemand die zichzelf niet helpt een god zijn?

Omdat de Egyptenaren nu nog onwetender zijn dan de overige volken, zijn deze en dit soort goden niet genoeg voor hen geweest, maar zij hebben ook de namen van de goden op dieren die nauwelijks een ziel hebben geplakt. Want sommige mensen onder hen aanbidden de schapen, en anderen het kalf, en sommige het varken, anderen aasvissen. Sommige van hen de krokodil, of de havik, of de aalscholver, of de wouw, of de aasgier, of de arend, of de kraai. Anderen aanbidden de kat en weer anderen de tarbotvis. Anderen de hond, of de slang, of de adder, en anderen de leeuw. Weer anderen de knoflook, of uien en dorens, of anderen de tijger en soortgelijke dingen. En die arme schepselen zien niet in dat dit alles niets voorstelt, hoewel ze hun 'goden' dagelijks gegeten en geconsumeerd zien worden door mensen,

Hoofdstuk 13

Conclusie over de afgoden van de volken

De Chaldeeën en de Grieken maakten een grote fout bij het naar voren schuiven van dit alles als goden, en met het maken van afbeeldingen ervan, en met het vergoddelijken van stomme en gevoelloze afgoden. En ik vraag mij af hoe zij hun goden uitgezaagd en gebeiteld en gepleisterd zagen worden door ambachtlieden, en daarbij het verouderingsproces en het uit elkaar vallen ervan. Al waren ze van gegoten metaal, ze hadden niet door dat het geen goden waren. Want als ze niet eens de macht hebben om in hun eigen veiligheid te voorzien, hoe kunnen zij dan voorzienend voor mensen zijn?

En dan nog de dichters en denkers, of ze nu van de Chaldeeën, de Grieken of Egyptenaren waren, in hun gedichten verlangden zij allemaal de goden van hun landen te verheerlijken. Ze maakten de schande ervan liever openbaar en legden het open en bloot voor iedereen neer. Want als het lichaam van een mens, terwijl het uit vele ledematen bestaat, geen enkele van zijn ledematen afstoot, maar een onverbroken eenheid blijft in al haar onderdelen, dan is zij in harmonie met zichzelf. Hoe kan verschil en onenigheid in de aard van God dan zo groot zijn? Want als er een eenheid van natuur zou zijn tussen de goden, dan hoefde de ene god niet de andere te vervolgen, of doden, of verwonden. En als de goden door 'goden' vervolgd, vermoord, ontvoert en door de bliksem getroffen zijn, dan is er van nature geen eenheid meer, maar verschil van mening, allemaal slecht. Zo is dus niemand van hen een god, dat is dus duidelijk, O koning, dat al hun verhalen over de 'natuur van god' onjuist zijn.

Maar hoe hebben de wijze en geleerde mannen van de Grieken niet ingezien dat voor zover zij wetten voor zichzelf maken, zij door hun eigen wetten geoordeeld zullen worden? Want als de wetten rechtvaardig zijn, dan zijn de goden allemaal onrechtvaardig, omdat zij de wetten overtreden hebben, door elkaar te vermoorden, en magische kunsten te bedrijven, en overspel, en diefstal en gemeenschap met mannen. Als zij er goed aan deden om deze dingen te doen, dan zouden de wetten onrechtvaardig zijn, in tegenstrijd met de goden opgesteld zijnde. Het is echter een feit dat de wetten goed en eerlijk zijn, opdragend wat goed is en verbiedend wat slecht is. Maar de daden van hun goden gaan tegen hun wetten in. Dus zijn hun goden overtreders van de wet en allemaal voor de doodstraf

net als door hun naasten. Terwijl sommige van hen gecremeerd worden, en sommige sterven en tot stof vervallen, zonder in te zien dat zij op vele manieren vergaan.

En dus hebben de Egyptenaren niet begrepen dat het beeld van dit alles niet goddelijk is, want er ligt geen macht tot redding voor hen in besloten. En als ze al te zwak zijn voor hun eigen redding, waar halen zij de macht dan vandaan als tot hen gebeden wordt om hen te helpen? Groot is dus de dwaling die de Egyptenaren begaan, werkelijk groter dan welk volk op het aardoppervlak dan ook.

Hoofdstuk 13

Conclusie over de afgoden van de volken

Maar het is wonderlijk, O koning, dat de Grieken die met hun manier van leven en redeneren alle volken overtreffen, dat zij achter dode afgoden en levenloze beelden aan zijn afgedwaald. En toch zien zij hun goden door hun kunstenaars uitgezaagd worden, en geschaafd en geplamuurd, en uitgehakt en verkoold, en versierd en op allerlei manieren door hen aangepast. En als ze in de loop van de tijd verouderen en verweren, als ze weer gesmolten worden of tot puin geslagen, hoe kunnen ze dan niet over hen nadenken dat dit geen goden zijn? En wat betreft hen die geen bevrijding voor zichzelf gevonden hebben, hoe kunnen die het leed van mensen verhelpen?

Zelfs hun schrijvers en filosofen hebben onterecht beweerd dat de goden zo zijn gemaakt, ter ere van de Almachtige God. En zij gaan de fout in door iets te zoeken dat lijkt op de God die geen mens op enig moment gezien heeft, of kan zien waar Hij op lijkt. Net zoals om van een godheid te beweren dat zoiets een gebrek zou kunnen hebben, zoals wanneer zij zeggen dat hij slachtoffers en brandoffers verlangt en plengoffers en opofferingen van mensen, en tempels. Maar God heeft niets nodig, en niets van dit alles is nodig voor Hem. En zo is het duidelijk dat de mensen wat deze inbeelding betreft de fout ingaan. Verder verklaren hun schrijvers en filosofen dat de aard van al hun goden dezelfde is. En zij hebben onze Heer God niet opgemerkt Die, terwijl Hij één is, in allen is, zo gaan ze dus de fout in. Want als het lichaam van een mens, hoewel het uit vele ledematen bestaat, geen angst voor elkaar heeft, maar, hoewel het een samengesteld lichaam is, is alles gelijkwaardig aan elkaar. Zo heeft ook God Die van nature één is in essentie één ding dat bij Hem past, want van nature en in wezen is Hij evenwichtig, ook is Hij niet bang voor zichzelf. Als de goden van nature dan één zouden zijn, dan past het niet dat de ene god de ander vervolgt, of vermoordt of hem enig kwaad aandoet. Als de goden dus vervolgd en verwond worden door goden, en sommige ontvoerd of door de bliksem getroffen werden, dan is het duidelijk dat die goden van nature niet één zijn, en zo is het duidelijk, O koning, dat dit een fout is vanuit hun speculeren over de aard van hun goden, om hen tot één natuur terug te voeren. Als het al zou passen om een god die zichtbaar is en niet kan zien te bewonderen, hoeveel te meer is het dan bewonderenswaardig dat een mens in één Natuur Die Onzichtbaar en Alziende is zou geloven! En als het werkelijk juist is dat de mens

aansprakelijk, en het zijn goddeloze mannen die dit soort goden introduceren. Want als de verhalen van hen mythen zouden zijn, dan zijn de goden niets anders dan gewone namen. En als de verhalen op de natuur gebaseerd zijn, dan zijn nog degenen die deze dingen deden en leden niet langer goden. En als de verhalen gelijkenissen zouden zijn, dan zijn het mythen, en niets anders.

Zo is aangetoond, O koning, dat al deze meergodige objecten van aanbidding de uitkomst van misvattingen en verderf zijn. Want het is niet juist om de naam van goden te geven aan wezens die gezien kunnen worden, maar zelf niet kunnen zien. Maar men moet de Onzichtbare en Alziende en Alles-scheppende God vereren.

Hoofdstuk 14

De God van de Joden

Laten we nu ook verdergaan met de Joden, O koning, zodat we kunnen zien welke waarheid er in hun kijk op God gelegen is. Want zij waren afstammelingen van Abraham, Isaak en Jakob en ze verhuisden naar Egypte. En daarvanuit leidde God hen weg met een machtige Hand en verheven Arm via Mozes, hun wetgever. En met vele wonderen en tekenen liet Hij Zijn kracht aan hen zien. Maar zelfs zij bewezen koppig en ontrouw te zijn, en ze dienden vaak de afgoden van de naties. Ze joegen de profeten en rechtvaardige mannen die naar hen toegestuurd werden de dood in. Dan, toen het de Zoon van God behaagde om naar de aarde te komen, ontvingen zij Hem met zinloos geweld en verraadden zij hem in handen van Pilatus, de Romeinse gouverneur. En zonder aandacht te schenken aan Zijn goede daden, en de talloze wonderen die Hij onder hen werkte, eisten zij een ter dood veroordeling aan het kruis. En zij gingen aan hun eigen overtreding ten onder.

Want tot op deze dag aanbidden zij de Ene God Almachtig, maar zonder kennis. Want zij ontkennen dat Christus de Zoon van God is. Zo lijken zij erg op de samenlevingen (heidenen), ook al lijkt het dat zij enige toenadering tot de waarheid waarvan zij zijn afgewend zoeken. Tot zover de Joden.

Hoofdstuk 15

De God van de Christenen

Nu komt de oorsprong van de Christenen voort uit hun Heer Jezus Christus. En door de Heilige Geest wordt Hij bekendgemaakt als de Zoon van de Allerhoogste God Die uit de hemel afdaalde voor de redding van

onderzoek zou doen naar de maker, hoeveel te meer is het dan juist dat hij de Maker van de maker zou prijzen!

Want kijk, terwijl de Grieken de wetten opgesteld hebben, hebben ze niet begrepen dat zij met hun wetten de goden veroordelen. Want als hun wetten eerlijk zijn, dan zijn hun goden oneerlijk, die in overtreding zijn door het vermoorden van elkaar en het bedrijven van magie, het plegen van overspel, het plunderen en stelen en slapen met mannen, samen met al hun daden. Want als hun goden terecht al deze dingen die zij beschreven gedaan zouden hebben, dan zijn de wetten van de Grieken onrechtvaardig, omdat ze niet volgens de wil van hun goden gemaakt zijn. En daarmee is de hele wereld op een dwaalspoor geraakt.

Want de verhalen over hun goden zijn soms mythen, en andere natuurverschijnselen, sommige zijn lofzangen of gelijkenissen. De lofzangen en gelijkenissen zijn werkelijk loze woorden en kabaal. Maar die natuurverschijnselen, ook al zijn ze gebeurd zoals zij zeggen, zijn nog altijd geen goden die dit soort dingen doen en onder dit soort zaken lijden of ze moeten dragen. En die mythen zijn oppervlakkige verhalen zonder enige diepgang.

Hoofdstuk 14

De God van de Joden

Laten we nu ook doorgaan met de geschiedenis van de Joden, O koning, en zien welke mening zij over God zijn toegedaan. De Joden zeggen dus dat God één is, de Schepper van alles en Almachtig. Ook dat het niet juist is dat iemand anders aanbeden zou worden dan deze God alleen. En daarmee lijken zij de waarheid meer te benaderen dan alle naties, vooral vanwege het feit dat zij God aanbidden en niet Zijn werken. En zij lijken op God met de vrijgevigheid die de boventoon voert bij hen. Want zij zijn barmhartig voor de armen en zij bevrijden de gevangenen, ook begraven zij de doden en doen ze dit soort dingen die acceptabel voor God zijn en die mensen fijn vinden. Dat hebben ze geleerd van hun voorvaders.

Toch gaan zij ook de fout in wat betreft de ware kennis. En in hun fantasie denken ze dat het God is die zij dienen. Maar bedenk dat het door hun manier van dienen zo is dat zij engelen dienen en dat hun dienst niet aan God wordt bewezen. Want als zij de sabbatten vierden en het begin van de maanden, of het feest van het ongezuurde brood, of het grote vasten. Of het vasten en de besnijdenis en de reiniging van het vlees, welke dingen zij echter niet volmaakt nakomen.

Hoofdstuk 15

De God van de Christenen

Maar de Christenen, O koning, toen zij op zoek gingen, hebben de waarheid gevonden. En zoals wij uit hun geschriften geleerd hebben, zijn zij dichter

mensen. En geboren uit een zuivere maagd, onverwekt en onbesmet, nam Hij vlees aan en openbaarde zichzelf onder de mensen zodat Hij hen tot zichzelf zou terughalen, weg van hun dwaling achter vele goden aan. En na Zijn wonderlijke opdracht vervuld te hebben, proefde Hij vrijwillig gekozen de dood aan het kruis, een verheven opdracht vervullend. En na drie dagen kwam Hij weer tot leven en steeg op naar de hemel. En als u dat wilt lezen, O koning, beoordeel zelf dan de heerlijkheid van Zijn aanwezigheid vanuit het heilige evangelie dat geschreven is, zoals dat onder henzelf wordt genoemd. Hij had twaalf leerlingen die na Zijn hemelvaart de provincies van de hele wereld zijn ingetrokken en Zijn grootsheid verkondigd hebben. Een van hen heeft bijvoorbeeld ook door de landen in onze omgeving gereisd, de leer van de waarheid verkondigend. Zo komt het dat degenen die de rechtvaardigheid die in hun prediking gelegen is doen, Christenen genoemd worden. En dit zijn zij die meer dan alle naties op aarde de waarheid gevonden hebben.

Want zij kennen God, de Schepper en Vormgever van alle dingen via de Enige verwekte Zoon en de Heilige Geest. En naast Hem aanbidden zij geen andere God. Zij hebben de geboden van hun Heer Jezus Christus in hun harten gegrift. En zij komen die na, uitziende naar de opstanding van de doden en het leven in de komende wereld. Zij plegen geen overspel of ontucht, zij leggen geen valse verklaring af of begeren de dingen van anderen. Zij hebben respect voor hun vader en moeder en houden van hun burens. Zij oordelen rechtvaardig en zij doen nooit aan een ander wat zij niet willen dat henzelf zou overkomen. Zij doen een beroep op degenen die hen verwonden, en proberen ze als vrienden te winnen. Ze popelen om goed te doen aan hun vijanden. Ze zijn vriendelijk en makkelijk hanteerbaar. Ze houden zich verre van alle wetteloze praatjes en onreinheid. Zij verachten de weduwe niet, laat staan dat zij de wees verdrukken. En degene die heeft, geeft zonder morren aan degene die niet heeft voor zijn levensonderhoud. Als zij een vreemdeling zien, dan geven zij hem onderdak en zijn zo blij met hem als met hun eigen broer. Want zij noemen zichzelf 'broers' niet naar het vlees maar naar de geest. En zij staan klaar om hun leven als slachtoffer omwille van Christus te brengen. Want zij komen Zijn geboden zonder afwijken na en leven heilige en eerlijke levens, zoals de Heer God aan hen toevertrouwd heeft. En elk uur brengen zij Hem dank voor al het vlees en drinken en alle zegeningen.

bij de waarheid en waarachtige kennis gekomen dan de overige naties.

Want zij kennen en vertrouwen op God, de Schepper van hemel en aarde, in Wie en vanuit Wie alle dingen zijn. Die geen andere god als bondgenoot heeft, van Wie zij hun geboden ontvangen hebben, waar zij hun aandacht op gericht houden en welke zij nakomen, hopen op de wereld die eraan komt. Daarom plegen zij geen overspel of ontucht, ook leggen zij geen valse verklaring af, en zijn niet schimmig in het nakomen van beloften of het begeren wat van anderen is. Zij hebben respect voor hun vader en moeder en zijn vriendelijk tegen hun naasten. En als zij rechters zijn, dan oordelen zij oprecht. Zij aanbidden geen afgoden in de vorm van een mens. En alles wat zij niet willen dat anderen hen aandoen, dat doen zij niet aan anderen. En zij eten niet van het voedsel dat aan afgoden gewijd is, want zij zijn zuiver. En zij troosten hun verdrukken en maken hen tot vrienden, zij doen goed aan hun vijanden. En hun vrouwen, O koning, zijn zo zuiver als maagden, en hun dochters zijn bescheiden. En hun mannen bewaren zichzelf voor elke buitenechtelijke verbinding, en van allerlei onreinheid, met hoop op de vergelding die in de komende wereld komt. Daarbij, als iemand van hen een slaaf of slavin al dan niet met kinderen heeft, dringen zij er bij hen op aan, uit liefde voor hen, om Christen te worden. En als zij dat gedaan hebben, noemen zij hen zonder onderscheid broer. Ze aanbidden geen vreemde goden en gaan hun weg in alle eenvoud en blijdschap. Bedrog wordt onder hen niet aangetroffen, en zij houden van elkaar, en zij keren zich niet minachtend naar weduwen. Zij bevrijden de wees van wie hem hard behandeld. En degene die heeft geeft aan wie niet heeft, zonder opschepperij. En als zij een vreemdeling zien dan nemen ze hem mee naar huis en verheugen zich over hem als over een eigen broer. Want zij noemen hen geen broers naar het vlees, maar broers naar de geest en in God. En als een van hun armen vertrekt uit de wereld, dan slaat ieder naar vermogen acht op hem om hem een verzorgde begrafenis te geven. En als zij horen dat een van hen gevangengenomen is of vervolgd wordt vanwege de Naam van hun Messias, is ieder van hen gedreven om in zijn nood te voorzien, en als het mogelijk is om hem te bevrijden, dan doen zij dat. En als er iemand onder hen is die arm of in nood is, en zij hebben geen voedsel op voorraad, dan vasten zij voor twee of drie dagen, om zo de behoeftigen te voorzien in hun gebrek aan eten. Zij komen de voorschriften van hun Messias zeer zorgvuldig na, eerlijk en eenvoudig levend zoals hun God hen dat opgedragen heeft. Elke ochtend en elk uur brengen zij dank aan God voor Zijn liefdevolle vriendelijkheid naar hen toe. En voor hun voedsel en drank brengen zij Hem dank. En als een rechtvaardig mens vanuit hen uit deze wereld vertrekt, dan zijn ze blij en brengen God dank. Dan vervoeren zij zijn lichaam alsof die van de ene plaats naar een andere nabijgelegen plaats verhuisd. En als bij een van hen een kind geboren is, dan brengen zij dank aan God, en als het voorkomt dat dit sterft in de kindertijd, dan brengen zij God nog meer dank, als om iemand die zonder zonde door de wereld gereisd heeft. En als zij daarbij zien dat een van hen in goddeloosheid of in zijn zonden sterft, dan huilen zij bittere tranen om

Hoofdstuk 16

De Christenen het dichtst bij de waarheid

Het is duidelijk dat dit de weg naar de waarheid is, die hen die daarover wandelen naar het eeuwige koninkrijk dat door Christus in het komende leven beloofd is leidt. En zodat u zou weten, O koning, dat ik met het zeggen hiervan niet spreek op eigen gezag, als u het aandurft om de geschriften van de Christenen te bekijken, dan zult u aantreffen dat ik niets buiten de waarheid gezegd heb. Uw zoon heeft dit goed begrepen, en terecht werd hem geleerd om de levende God te dienen en om gered te worden voor het tijdperk dat voor ons bestemd is. Want groots en wonderbaar zijn de uitspraken en is het onderwijs van de Christenen, want zij spreken niet de woorden van mensen, maar van God. Maar de overige naties dwalen af en bedriegen zichzelf, want zij wandelen in de duisternis en bezorgen zich blauwe plekken, als dronkenmannen.

Hoofdstuk 17

Slot

Tot zover rijkt mijn uiteenzetting aan u, O koning, die vanuit de Waarheid in mijn geest is ingesproken. Laten uw dwaze Schriftgeleerden dus hun loze praatjes tegen de Heer staken, want het is winstgevend voor u om God de Schepper te aanbidden en om naar Zijn onvergankelijke woorden te luisteren, zodat u aan veroordeling kunt ontkomen,

hem en zijn bezorgd als over iemand die zijn straf tegemoet gaat. Zo is de ordening van de wet van de Christenen, O koning, en zo is hun gedrag.

Hoofdstuk 16

De Christenen het dichtst bij de waarheid

Als mensen die God kennen doen zij smeekbeden aan Hem die toepasselijk voor Hem om te geven zijn, en voor hen om te ontvangen, en zo voltooiën zij de loop van hun leven. En omdat zij de goedheid van God naar hen toe erkennen, kijk! Vanwege hen is er een overvloed aan schoonheid die deze wereld zichtbaar overstelpt. Dus werkelijk, zij zijn het die de waarheid gevonden hebben toen zij erop uittrokken op zoek daarnaar. En zoals wij alles op een rijtje gezet hebben, hebben wij geleerd dat alleen zij de kennis van de waarheid benaderen. En zij bazuinen niet rond aan de menigte wat voor daden zij doen, maar letten er eerder op dat niemand hen zou opmerken. En zij verbergen hun gaven net zoals iemand een gevonden schat verbergt. En zij streven ernaar om rechtvaardig te zijn, zoals zij die hun Messias verwachten te zien, om de grote beloften die aan hen gegeven zijn te ontvangen. En wat betreft hun woorden en voorschriften, O koning, en hun heerlijkheid tijdens hun aanbidding, en hun hoop op ontvangst van de beloning, passend bij het werk van elk van hen, de vergelding waar zij in een andere wereld naar uitzien, daarvan kunt u leren in hun geschriften. Voor ons is het genoeg om uwe majesteit in het kort te informeren over het waarachtige gedrag van de Christenen. Want hun leer is werkelijk groots en wonderbaar voor wie er onderzoek naar doet en over nadenkt. En echt, dit is een nieuw volk, en dit is vermengd met het goddelijke.

Neem dus hun geschriften en lees erin en kijk! Dan zult u merken dat ik deze dingen niet op eigen titel heb gezegd, of ze als hun advocaat gesproken heb, want sinds ik in deze geschriften gelezen heb, ben ik volledig van deze zaken overtuigd geraakt, net als van de komende dingen. En daarom was ik vastbesloten om de waarheid te brengen aan diegenen die daar om geven en wie de komende wereld zoeken.

En bij mij is er geen enkele twijfel dat de aarde bestaat door de smeekbeden van de Christenen. Maar de rest van de naties vergissen zich en zwalken tegenover de elementen van de wereld, want hun geestelijke visie zal daar niet bovenuit stijgen. En alsof in het duister zoeken zij om zich heen, omdat zij de waarheid maar niet herkennen. En als dronkenmannen stoten en verdringen zij elkaar, en vallen.

Hoofdstuk 17

Slot

Tot zo ver ga ik met mijn spreken, O koning, want voor al het overige, zoals hiervoor gezegd, staan er in hun andere geschriften zaken die lastig zijn uit te leggen en moeilijk voor iemand om te vertellen, dat wat alleen niet met woorden gezegd wordt, maar ook met daden bewerkt is.

<p>en straf, en als erfgenaam van het eeuwige leven aangetroffen zult worden.</p>	<p>Nu wat de Grieken betreft, O koning, aangezien zij laagwaardige daden zoals het gemeenschap hebben met mannen praktiseren, of met de moeder, of zus, of dochter, daarmee bestempelen zij de Christenen, met hún monsterlijke vuiligheden. Terwijl de Christenen eerlijk en goed zijn en zij de waarheid voor ogen houden. Want er is verdraagzaamheid in hun geest en daarom, omdat zij de fouten van hen (de Grieken) kennen, en door hen vervolgd worden, verdragen zij dat. En voor het overgrote deel hebben zij medelijden met hen, als met mensen die onwetend zijn. En wat hen betreft doen zij gebeden zodat zij van hun fout zullen herstellen. En als het gebeurt dat een van hen berouw heeft getoond, dan schaamt hij zich tegenover de Christenen voor de daden die hij tegen hen gepleegd heeft. Dan belijdt hij dit voor God, sprekend: 'Ik deed dit uit onwetendheid.' Dan zuivert hij zijn hart en worden zijn zonden hem vergeven, omdat hij ze in het verleden uit onwetendheid gedaan heeft, toen hij het gewend was om godslastering en kwaad te spreken over de waarachtige kennis van de Christenen. En zo staat vast dat de soort van de Christenen meer gezegend is dan alle mensen die zich op het aardoppervlak bevinden.</p> <p>Laten de tongen van hen die loze taal uiten en de Christenen lastigvallen vanaf nu dus zwijgen, en laat ze daarna de waarheid spreken. Want het heeft ernstige gevolgen voor hen als zij de ware God aanbidden, boven het aanbidden van gevoelloze klanken. En wat oprecht vanuit de mond van de Christenen gesproken wordt, dat komt van God, want hun leer is de poort naar het licht. Laat dus iedereen die zonder kennis van God is daarnaartoe neigen. Dan ontvangen ze onvergankelijke woorden, die van oudsher en eeuwigheid bestaan. En zo zullen zij dan verschijnen voor het vreselijke oordeel dat door Jezus de Messias voorbestemd is om te komen over het gehele menselijke geslacht.</p> <p>De pleitrede van de filosoof Aristides is klaar.</p>
---	--

-
- ¹ Verontschuldiging of pleitrede
² Nederlandse vertaling vanuit de Engelse vertaling van Robinson, Joseph Armitage (1911) Christ's Collage van Camebridge
³ Of Verplaatser en Beheerser
⁴ Of lucht, de blauwe hemel en verder
⁵ Of gebruikt/ misbruikt en getiranniseerd
⁶ Mattheüs 8:24-27; Markus 4:35-41; Lukas 8:22-25
⁷ Het deel tussen blokhaken komt eerder in Baalam en Josaphath voor en is door de vertaler op deze plaats ingevoegd.
⁸ Nederlandse vertaling vanuit de Engelse vertalingen van Robinson, Joseph Armitage (1911) en D.M Key universiteit van Edingburgh
⁹ Letterlijk Beweger
¹⁰ Kay noemt dit een mogelijke passage die bij vergissing ingevoegd is omdat deze nogal uit de lucht komt vallen, who knows?
¹¹ Romeinen 1:25
¹² Romeinen 1:23
¹³ Die ook de Joodse vrouwen beweenden in de tijd van Jeremia en Ezechiël